

PRANCŪZŲ KALBOS STATUSAI

Vilhelmina Vitkauskienė

Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto
Prancūzų filologijos katedra
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 268 7232

Elektroninis paštas vilvitk@yahoo.fr

Violeta Samedy

Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto
Užsienio kalbų katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4613
Elektroninis paštas j.sam@takas.lt

Pateikta 2012 m. rugsėjo 3 d.; parengta spausdinti 2012 m. spalio 18 d.

Anotacija. Sociolingvistinis prancūzų kalbos tyrimas pagal jos statusus atskleidžia šios kalbos gyvybingumą ir parodo naujus kalbos pokyčius bei vaidmenį pasaulio istorijoje. Pagrindiniai straipsnyje analizuojami klausimai: prancūzų kalbos vaidmens apžvalga šiuolaikiniame pasaulyje, šios kalbos įvairių statusų (prancūzų, kaip užsienio kalba FLE, prancūzų, kaip antroji kalba FLS, kultūros, darbo, vartojimo buityje, tarptautinė, oficialioji, gimtoji kalba) nusakymas bei jų apibrėžčių suformulavimas. Oficialioji kalba reiškia kalbą, kuri kaip tokia apibrėžta kokios nors šalies, valstybės (ar organizacijos) konstitucijoje ar kituose jurisprudencijos dokumentuose. Šis statusas taikomas dvejopai: 1. už Prancūzijos metropolijos ribų: šalyse, valstybėse, srityse, teritorijose ir 2. įvairiose tarptautinėse institucijose bei organizacijose. Kultūros kalba vadinama tokia kalba, kuri šalies konstitucijoje nėra nurodyta kaip tokia, bet šalyje turi didžiulį prestižą ir privilegijuotą kultūros statusą. Be to, ji dar turi atitikti tam tikras nuostatas. XVII a. pradžioje iš lotynų kalbos prancūzų kalba perėmė

tarptautinės kalbos statusą. Taip ji tampa visų Europos tautų bendravimo bei diplomatijos kalba. Švietimo sistemoje prancūzų kalba – mokslo ir (arba) mokymo kalba gali būti dar įvairiausių tipų (prancūzų, kaip užsienio kalba, prancūzų, kaip antroji kalba, trečioji ir t. t.). Gimtoji kalba ir buitinio vartojimo kalba gali būti ta pati viena kalba, bet ir dvi skirtingos kalbos tam pačiam asmeniui. Pastaruoju metu jau tampa įprasta, kad darbo kalbos statusą turinti kalba yra vartojama interneto priemonėse. Šiuolaikiniame globalizacijos kontekste prancūzų kalba įgyja visas prielaidas tapti pasauline kultūros kalba.

Reikšminiai žodžiai: frankofoniškoji literatūra, daugiakalbystė, kalbos statusai (prancūzų, kaip užsienio kalba *FLE français langue étrangère*, prancūzų, kaip antroji kalba *FLS français langue seconde*, kultūros, darbo, buitinė, tarptautinė, oficialioji kalba).

Įvadas

Paplitusi visuose žemynuose, prancūzų kalba (indoeuropiečių prokalbės romaniškosios atšakos kalba) padovanojo pasauliui vieną turtingiausių pasaulio literatūrų – prancūzų, vėliau – frankofoniškąją literatūrą. Be to, prancūzų kalba ir kultūra davė impulsą ir akstiną reikšmingiausių pasaulinių kultūrinių institucijų, meno srovių, kryptių, filosofinių doktrinų susikūrimui bei plėtotei. Prancūzų kalba įeina į pirmąjį populiariausių pasaulio kalbų dešimtuką (po kinų (mandarinų), anglų, hindi, urdų, ispanų, rusų ir arabų kalbų)¹; ji užima antrą vietą pasaulyje (po anglų kalbos) pagal šalių, pasirinkusių prancūzų kalbą savo oficialiąja kalba, skaičių. Prancūzų kalba yra viena iš garsiausiųjų ir dažniausiai vartojamų romanų kalbų pasaulyje. Ji paplitusi ne tik Europoje (iš esmės Prancūzijoje, iš kurių ji ir kilo, bet ir Belgijoje, Šveicarijoje, Liuksemburge, kai kuriose Italijos srityse, Anglijos karalystei priklausančiose Normandijos salose) bet ir Šiaurės bei Pietų Afrikos prancūzakalbių šalyse, Kanadoje (iš esmės Kvebeke, Naujajame Bransvike ir Ontarijuje), Libane, Haityje ir kituose pasaulio regionuose. Pasaulyje ja praktiškai kalbama visuose pasaulio žemynuose (išskyrus Australiją).

Mokslinių tyrimų tikslas: 1. Apžvelgti ir aprašyti prancūzų kalbos vaidmenį šiandieniniame pasaulyje ir 2. suformuluoti ir nusakyti jos statusų apibrėžtis. Tyrimo objektai – daugiakalbystė, kalbos statusai (mokslo / mokymo kalba, prancūzų, kaip užsienio kalba *FLE français langue étrangère*, prancūzų, kaip antroji kalba *FLS français langue seconde*, kultūros, darbo, buitinė, tarptautinė, oficialioji kalba). Metodai – deskriptyvinis ir statistinis. Straipsnio pobūdis – apžvalginis.

1. Prancūzų kalbos vaidmuo pasaulio istorijoje ir jos statusai

Prancūzijoje prancūzų kalba yra Prancūzijos valstybės suvereniteto atributas, ji – Prancūzijos Respublikos valstybinė kalba. Tokį jos statusą garantuoja 1958 m. šalies

1 Laure, I. 6 7000 langues inégalement réparties. *Courrier International*. 2003, mars-mai.

konstitucijos 2 straipsnis. Šiandieniniame pasaulyje prancūzų kalba yra taip pat ne tik Prancūzijos, bet ir kitų pasaulio frankofonų kraštų kultūros bei minties raidos pagrindinis rodiklis ir raiškos priemonė². Savo gimtojoje šalyje prancūzų kalba turi beveik visus įmanomus kalbos statusus, ji – ir gimtoji, ir darbo, ir kultūros, ir mokslo, ir mokymo kalba, ji ir užsienio kalba (svetimšaliams) ir – antroji gimtoji *la seconde langue* (arabų imigrantams) kalba.

Visuose anksčiau minėtuose kraštuose prancūzų kalbos vaidmuo nebuvo ir nėra vienodas. Jis įvairiais aspektais jau buvo analizuojamas moksle. Tačiau geriausiai kalbos vaidmenį parodo kalbos statusas. Todėl remdamosi bibliografijoje nurodyta literatūra mes trumpai nusakysime pagrindinius prancūzų kalbos statusus, bandysime suformuluoti jų apibrėžtis.

2. Prancūzų kalba – oficialioji kalba

Terminas *oficialioji kalba* reiškia kalbą, kuri kaip tokia nurodyta kokios nors šalies, valstybės (ar organizacijos) konstitucijoje ar kituose jurisprudencijos dokumentuose. Svarbu pasakyti, kad šis oficialiosios kalbos statusas taikomas ne tik šalyse, valstybėse, regionuose bei kitose teritorijose (1), bet ir įvairiose valstybinėse institucijose, organizacijose bei jų agentūrose (2).

(1). Prancūzų oficialiosios kalbos statuso taikymas už Prancūzijos metropolijos ribų: šalyse, valstybėse, srityse, teritorijose. Prancūzų kalba vartojama oficialios kalbos statusu ne tik Prancūzijos metropolijoje, jos užjūrio teritorijose bei Europos prancūzų kalbių regionuose, bet ir visuose kituose žemynuose: Afrikoje, Amerikoje, Azijoje, Okeanijoje, Indijos vandenyno salynuose.

Įvairiose pasaulio šalyse *oficialiosios kalbos statusu* prancūzų kalba yra vartojama maždaug taip:

Prancūzų kalba – vienintelė oficialioji valstybės kalba:

Europoje – ji yra vienintelė oficialioji kalba Prancūzijoje ir Monako kunigaikštystėje.

Afrikoje – prancūzų kalba yra vienintelė oficialioji kalba Benine, Burkina Fasoje, Konge-Brazavilyje, Konge-Kinšasoje, Dramblio Kaulo Krante, Gabone, Gvinėjoje, Malyje, Nigeryje, Reunjone, Senegale ir Toge.

Amerikoje – prancūzų kalba išsaugojo oficialiosios kalbos statusą buvusiuose Prancūzijos užjūrio departamentuose (DOM), šiandien jie jau vadinami kitaip – ROM. Martinikoje ir Gvadelupoje, Sen Pjere ir Mikelone, Prancūzijos Gvianoje.

Okeanijoje – oficialiosios vienintelės kalbos statusą prancūzų kalba tebeturi tokiose buvusiose Prancūzijos užjūrio teritorijose (buvusiuose TOM): Naujojoje Kaledonijoje, Prancūzijos Polinezijoje, Volio ir Futūnos salose.

Prancūzų kalba – viena iš kelių oficialiųjų kalbų: *Belgijoje* (prancūzų, olandų, vokiečių), *Liuksemburge* (liuksemburgiečių, prancūzų, vokiečių), *Šveicarijoje* (prancū-

2 *Année francophone internationale 2003. Le point sur l'espace francophone, QIF, 2003.*

zų, vokiečių, italų), *Kanadoje* (prancūzų, anglų), *Haityje* (prancūzų, kreolų), *Burundyje* (prancūzų, kirundi), *Kamerūne* (prancūzų, anglų), *Centrinėje Afrikoje* (sango, prancūzų), *Komoro salose* (prancūzų, arabų), *Džibutyje* (arabų, prancūzų), *Pusiaujo Gvinėjoje* (ispanų, prancūzų), *Ruandoje* (kinyarvanda, prancūzų, anglų), *Seišelių salose* (anglų, prancūzų, kreolų), *Čade* (arabų, prancūzų).

Prancūzų kalba – oficialioji kalba nesuvereniuose kraštuose: prancūzų kalbos juridinis statusas taikomas net ir nesuvereniems kraštams (*États non souverains*). Prancūzų kalba yra vienintelė oficialioji kalba Belgijos prancūzų bendruomenėje, Kvebeko provincijoje, keliuose Šveicarijos kantonuose: Ženevos (*Genève*), Nešatelio (*Neuchâtel*), Juros (*Jura*) ir Vo (*Vaud*).

Prancūzų kalba – viena iš kelių oficialiųjų kalbų tokiuose šveicariškuose kantonuose: Fribūre (*Fribourg*) (prancūzų, vokiečių), Vale (*Valais*) (prancūzų, vokiečių), Berne (*Berne*) (prancūzų, vokiečių), Kanados Naujojo Bransviko (*Nouveau-Brunswick*) provincijoje (prancūzų, anglų) ir Kanados Šiaurės Vakarų teritorijose (prancūzų, anglų), Italijos Aostos slėnyje (*Val-d'Aoste*) (prancūzų, italų). Paminėtina ir Indijos autonomiškoji Pondišėry (*Pondichéry*) teritorija (prancūzų, tamulų (*tamoul*) kalbos).

(2). Oficialiosios kalbos statusas taikomas ne tik teritorijoms, bet ir įvairioms tarptautinėms institucijoms bei organizacijom. Taip jau susiklostė istorinės aplinkybės, kad prancūzų kalba nuo XVII a. buvo tarptautinė diplomatijos kalba bei pagrindinė įvairių žmonių grupuočių, susivienijimų, akademijų, institucijų tarpusavio bendravimo priemonė. Dabartinės prancūzų kalbos atlasas³ pateikia gana liūdnas XXI a. pradžios prancūzų kalbos perspektyvas. Ar taip yra iš tikrųjų? Šiuolaikinės statistikos duomenimis, prancūzų kalba tebelieka viena pagrindinių oficialiųjų kalbų tarptautinėse organizacijose:

– Ekonominio vystymosi ir bendradarbiavimo organizacijoje, kurios būstinė įsikūrusi Paryžiuje, – čia prancūzų kalba yra antroji oficialioji kalba.

– Prancūzų kalba yra viena iš šešių oficialiųjų kalbų kartu su anglų, ispanų, rusų, kinų ir arabų kalbomis Jungtinių Tautų Organizacijoje bei JUNESCO.

– Prancūzų kalba yra viena iš oficialiųjų kalbų tokiose tarptautinėse institucijose bei organizacijose: Europos Sąjungoje* (*Union européenne*), Europos transliuotųjų sąjungoje (*Union européenne de radio-télévision*), Europos kosmoso agentūroje (*Agence spatiale européenne*), Afrikos Sąjungoje (*Union africaine*), Tarptautiniame vandenių sekretoriatare (*Secrétariat international de l'eau*), Tarptautinėje hidrografijos organizacijoje (*Organisation hydrographique internationale*), Pasaulinėje pašto sąjungoje (*l'Union postale universelle*), (čia ji išlieka pagrindine oficialiąja kalba), Tarptautiniame matų ir svorio biure (*Bureau international des poids et mesures*), Tarptautinėje politikos mokslų asociacijoje (*l'Association internationale de science politique*), Tarptautiniame Teisingumo Teisme (*la Cour internationale de justice*), NATO (*l'OTAN*), Pasaulinėje prekybos organizacijoje (*l'Organisation mondiale du commerce*), Tarptautiniame baudžiamajame teisme (*la Cour pénale internationale*), Interpole (*Interpol*), Tarptau-

3 *Atlas de la langue française*. Paris, 1995.

tiniam olimpiniam komitete (*Comité international olympique*), Tarptautinėje automobilių federacijoje *FIA (Fédération Internationale des Automobiles)* bei Pasaulinėje antidopingo agentūroje (*Agence mondiale antidopage*) ir kt. Prancūzų kalba, kaip jau buvo minėta, yra ne tik viena iš šešių **oficialiųjų** Jungtinių Tautų Organizacijos kalbų ir vartojama visose pasaulio šalyse įsikūrusiose šios institucijos agentūrose, bet ji ten dar vartojama ir kitu – antrosios **darbo kalbos** – statusu.

Europos Komisijoje, kurios vadovaujantis personalas iš esmės yra frankofonai, prancūzų kalba – oficialioji kalba.

Europos Sąjungos institucijose 23 kalbos turi oficialiosios kalbos statusą, tai – Europos Sąjungos šalių narių kalbos, išskyrus graikų ir liuksemburgiečių kalbas. Dar tik pradėjus kurtis Europos bendruomenei (*Communauté européenne*), arba Europos Sąjungai, prancūzų kalba buvo vyraujanti, nes iš pirmųjų šešių jos narių trims šalims (Prancūzijai, Belgijai, Liuksemburgui) prancūzų kalba buvo gimtoji kalba. Plečiantis šiai institucijai, palaipsniui prisijungė ir anglofonų šalys (Didžioji Britanija, Airija, Danija, Suomija, Švedija). Ispanijos ir Portugalijos prisijungimas sustiprino romaniškąją kultūrą, o Austrijos įstojimas – vokiškąją, o kartu padidino ir vokiečių kalbos įtaką europinėse instancijose. Taip buvo šiek tiek prislopinta dominuojanti anglų kalbos įtaka. Nors Europos institucijose vokiečių kalbai ir nepavyko išsikovoti tokių gerų pozicijų, kaip, pavyzdžiui, prancūzų kalbai (ji ten įgijo oficialų darbo kalbos statusą), vis dėlto prancūzų ir vokiečių kalbų aktyvus įtraukimas į šios organizacijos veiklą šiek tiek pristabdė, amortizavo anglų kalbos spaudimą ir yra tvirta atsvara pagundai viską „suanglinti“.

Europos Sąjungos sostinės, galima sakyti, yra trys, ir visos jos – prancūzakalbės: Briuselis (jame įsikūrusi Europos Komisija), Strasbūras (Europos Parlamento būstinė) ir Liuksemburgas (Europos Teisingumo Teismas). Visi šie trys miestai yra svarbus prancūzų kalbos pranašumas Europoje. Kova už prancūzų kalbą, kad ir kokia graži bei svarbi bebūtų ši kalba, jos tvirtų pozicijų išsaugojimas šiose institucijose nėra vien tik kalbos politikos reikalas. Kova už kalbos pozicijas simboliškai reiškia siekį išsaugoti avangardinę prancūzų kultūrą. Kultūros, kuri pasauliui atnešė tiek daug neįkainojamų meno, literatūros, architektūros šedevrų.

3. Prancūzų kalba – kultūros kalba

Kultūros kalba vadinama tokia kalba, kuri šalies konstitucijoje nėra nurodyta kaip tokia, bet šalyje turi didžiulį prestižą ir privilegijuotą kultūros statusą. Iš tikrųjų tai ne labai konkrečiai apibrėžtis, nes ji reikalauja iš anksto nusakyti, kaip mes suprantame sąvoką *kultūra*. Viena populiariesnių prancūziškų elektroninių enciklopedijų Wikipedia⁴ šią sąvoką aiškina taip: „Kokios nors šalies kalba vadinama *kultūros kalba* tada, jeigu ji atitinka tokias nuostatas:

4 Wikipedia [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-08-09]. <<http://fr.wikipedia.org/>>.

- jei ji yra buvusių tos šalies kolonistų, atnešusių kultūrą, kalba ir jei toji kalba šalyje išsaugojo tam tikrą prestižą (pavyzdžiui, prancūzų kalba Kambodžoje);
- jei tai daugumos gyventojų liturginė kalba (pavyzdžiui, arabų kalba Indonezijoje ir Irane);
- jei tai yra kaimyninių šalių kultūros kalba (kaip, pavyzdžiui, prancūzų kalba Egipte);
- jeigu ji viena iš tų kalbų, kurią visi išmokę ir ja kalba dėl anksčiau išvardintų priežasčių ar dėl politinių motyvų (kaip, pavyzdžiui, rusų kalba buvusios SSSR šalyse).“ Praktiškai visose anksčiau buvusiose Prancūzijos ar Belgijos kolonijose prancūzų kalba išsaugojo kultūros kalbos statusą.

Jeigu šiandieniniame globalizacijos pasaulyje kaip didžiausia vertybė akcentuojama kultūra, tai būtų logiška daryti išvadą, kad beveik visose prancūzakalbėse šalyse, ne tik buvusiose Prancūzijos kolonijose, prancūzų kalba nusipelno turėti šį kultūros kalbos statusą. Šis kalbos statusas šiandieniniame pasaulyje yra vienas svarbiausių ir perspektyviausių, jis sudaro prielaidą prancūzų kalbai peraugti į tarptautinį – pasaulio **kultūros kalbos** – statusą⁵.

4. Prancūzų kalba – tarptautinė kalba

1685 m. Pjeras Beilis (*Pierre Bayle*), prancūzų filosofas ir rašytojas, taip nusako prancūzų kalbą: „Prancūzų kalba yra lotynų kalbos vaikas. Kaip ir pridera vaikui, ji iš savo tėvų paveldėjo tarptautinės kalbos statusą ir visą septynioliktąjį amžių ji šiame bare sėkmingai pavadavo lotynų kalbą. Taigi, jau nuo XVII a. pradžios prancūzų kalba tampa visų Europos tautų bendravimo kalba.“ Pagrindinė tokios svarbios prancūzų hegemonijos ir kalbos misijos priežastis greičiausiai bus kalbos, kurią nuo pat 1635 m. iki dabar griežtai prižiūrėjo Prancūzų akademija, tikslumas. Tai liudija ir istoriniai faktai: 1714 m. Raštado sutartis (*le traité de Rastadt*) dėl karo nutraukimo su Ispanija parašyta tik viena – prancūzų – kalba. Istorinėje literatūroje konstatuojama, kad prancūzų kalba išsaugojo šį tarptautinės kalbos *par excellence* statusą praktiškai iki pat 1919 m. Tada Pirmojo pasaulinio karo pabaigos sutartis buvo surašyta jau ne viena (kaip būdavo anksčiau), o pirmą kartą istorijoje – dviem kalbom – prancūzų ir anglų. Pasirodo, kad tai buvo Žoržo Klemanso (*Georges Clemenceau*) *iškeltoji sąlyga*, dėl kurios jis pasirašė šitą sutartį apskritai. Sakoma, kad nuo tada prancūzai ir galanda dantį ant anglų. Iš tiesų, kad ir kaip besikeistų šiuolaikinis pasaulis, šių dviejų kalbų padėtis beveik nepasikeitė iki šių dienų.

Net ir XXI a. pradžioje prancūzų kalba išsaugojo kai kurias savo buvusias privilegijas. Pavyzdžiui, kelias oficialiąsias kalbas pripažįstančiose institucijose tarptautinio konflikto sprendimo atveju pirmenybė teikiama prancūzų kalbai (išlikęs tarptautinės diplomatijos kalbos reliktas). Šiuo aspektu prancūzų kalba griežtai naudojasi savo teisėmis. Ar tai būtų *Tarptautinis olimpinis komitetas* (jame yra dvi oficialiosios kalbos

5 Wolton, D. *Demain la Francophonie*. Flammarion, 2006.

– anglų ir prancūzų), ar *Pasaulinė pašto sąjunga* (jos oficialioji kalba yra tik viena – prancūzų).

Diplomatiniuose sluoksniuose, tarptautinėse institucijose prancūzų kalba vis dar neužleidžia savo privilegijuotųjų pozicijų, bet kitose srityse, tokiose, kaip mokslas, mokslinės konferencijos, mokslinių publikacijų leidyba ar viešosios kalbos Jungtinių Tautų Organizacijoje, plačiai išsivyravusi anglų kalba.

Dažnai tarptautinis kalbos statusas tarsi susidvejina su oficialiosios kalbos statusu. Iš tikrųjų, prancūzų, kaip tarptautinės kalbos, statusas puikiai derinasi su oficialiosios kalbos statusu 53 pasaulio valstybėse. Prie prancūzų kalbos ir kultūros sklaidos skatinimo pasaulyje, prie jos tarptautinio vaidmens stiprinimo prisideda ir spartus demografinis Afrikos tautų, įskaitant ir Magrebo šalis, augimas. Beje, kaip rodo pasaulio istorija, tarptautinės kalbos statusą turinčių kalbų pasaulyje apskritai yra labai mažai. Šiandien, prie tokių tarptautinių kalbų priskirtume (neskaitant prancūzų kalbos): anglų, arabų, kinų, ispanų, portugalų ir rusų kalbas⁶. Iš tikrųjų, Prancūzija ir toliau lieka pagrindinis, vienintelis, stipriausias ir patikimiausias frankofonijos, kaip proceso ir prancūzų kalbos tarptautinio statuso įtvirtinimo, bastionas⁷. Remtis tik vienos šalies galybe ir kultūrinio palikimu, iš vienos pusės, patikima, bet iš kitos, – rizikinga. Nes pakaktų tik Prancūzijos valstybei prarasti savąjį tarptautinį prestižą ir automatiškai tas atsilieptų neigiamomis pasekmėmis prancūzų kalbos prestižui su visais jos tarptautiniais bei kultūriniais statusais. Prancūzijai šiandien dar pavyksta išlaikyti savo tarptautinės, tarpinstitucinės kalbos pozicijas pasaulyje, tačiau kasdienis jos vartojimas butyje pasaulio mastu bei darbo kalbos statusas vis labiau blėsta.

5. Prancūzų kalba – darbo kalba

Kaip jau buvo minėta, prancūzų kalba darbo kalbos statusą turi (kartu su anglų kalba) pagrindinėse tarptautinėse institucijose, ypač Europoje ir Afrikoje. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Organizacijoje bei visose jos pasaulinėse agentūrose.

Prancūzų kalba yra viena iš trijų darbo kalbos statusą turinčių kalbų *Afrikos Sąjungoje* (kartu su anglų ir viena iš vietinių, dažniausiai arabų, kalbų).

Prancūzų kalba taip pat yra viena iš pagrindinių dviejų darbo kalbų *Europos Sąjungoje* (kartu su anglų kalba), nors neoficialiai trečiaja Europos Sąjungos darbo kalba dar yra laikoma ir vokiečių kalba.

Šiose institucijose anglų ir prancūzų kalbomis rengiami beveik visi dokumentai. Europos Parlamente visi debatai ir dokumentai verčiami ir į visas kitas oficialiąsias Europos Sąjungos kalbas.

Kalbų požiūriu ES yra beprecedentė institucija, nes savo prigimtimi ji neteikia privilegijos nė vienai kalbai ir pripažįsta net 23 oficialiąsias ES kalbas. Vis dėlto vokiečių, anglų ir prancūzų kalbos *de facto* yra tikrosios ES darbo kalbos, nors pats šis faktas ir

6 Laure, I., *supra* note 1.

7 Vitkauskienė, V.; Samedy, V. *Notion de la Francophonie (avec une initiale majuscule), Language and culture: new challenges for the teachers of Europe*. Université de Vilnius, 2009.

nėra niekur užfiksuotas raštiškai. Europos Sąjungos oficialiosios kalbos yra 23: vokiečių, anglų, danų, ispanų, estų, prancūzų, suomių, graikų, vengrų, senoji airių, italų, lietuvių, latvių, maltiečių, olandų, lenkų, portugalų, slovakų, slovėnų, švedų, čekų, rumunų ir bulgarų.

6. Prancūzų kalba – mokslo ir (arba) mokymo kalba

Šiandieniniame pasaulyje prancūzų kalba ypatingai išpopuliarėjo kaip mokslo ir (arba) mokymo (užsienio FLE ir (arba) antroji FLS) kalba. Šis populiarumas ypatingai juntamas Afrikos žemyne, kur prancūzų kalba – ir kaip oficialioji, ir kaip mokslo ir (arba) mokymo, ir užsienio kalba.

Prancūzų kalba yra dėstoma viso pasaulio universitetuose kaip užsienio, kultūros, diplomatijos kalba. Ji ypatingai paklausi žurnalistikos, juridiniuose, politikos mokslų, menotyros fakultetuose.

Kaip mokslo, studijų objektas, *užsienio kalba* Europos Sąjungos mokyklose, prancūzų kalba užima antrą vietą po anglų kalbos. Jos padėtis pagal dėstomų valandų skaičių vidurinėse mokyklose yra tokia pati kaip vokiečių kalbos – jos pasidalina antrą ir trečią vietas, o ispanų kalbai lieka tik ketvirta vieta. Nuo 2007 m. Rumunijai ir Bulgarijai įstojus į Europos Sąjungą, vidurinio mokslo įstaigose prancūzų kalba jau pralenkė vokiečių kalbą ir užima antrą vietą pagal dėstomų užsienio kalbų populiarumą.

O jeigu kalbėtume ne apie Europą, o viso *pasaulio mastu*, tai turėtume konstatuoti faktą, kad visuose likusiuose žemynuose prancūzų kalba, kaip užsienio kalba, stipriai įsitvirtinusi ne antroje, kaip Europoje, o *pirmoje vietoje*.

Apskritai, kalbant pasaulio mastu, turime pasakyti, kad tik Amerikoje, konkrečiau – Jungtinėse Amerikos Valstijose, nuo 1980 m. šį prancūzų kalbos, kaip pirmosios užsienio kalbos, statusą iš jos perėmė ispanų kalba. Kituose anglofonų kraštuose (Airijoje, anglofonų Kanadoje ir t. t.) prancūzų kalba yra pirmoji užsienio kalba ir pagal ją besimokančiųjų asmenų skaičių akivaizdžiai pralenkia visas kitas tose šalyse dėstomas užsienio kalbas.

Tik Prancūzijoje ir kai kuriose prancūzų bendruomenėse prancūzų kalba išimtinai dėstoma tik kaip gimtoji kalba arba kaip antroji kalba FLS (*français langue seconde*).

Prancūzijos švietimo sistemoje prancūzų kalbos mokymo metodikai nusakyti yra taikomi trys terminai – prancūzų gimtoji kalba, prancūzų antroji kalba FLS ir prancūzų, kaip užsienio kalba FLE (*Français langue étrangère*).

Prancūzų antroji kalba FLS yra tarsi antroji gimtoji kalba, kurios Prancūzijoje ar kitose frankofonų šalyse iš pagrindų mokosi ne prancūzų tautybės žmonės. Dažniausiai tai imigrantų šeimų vaikai, arabai Magrebo šalių atstovai arba imigrantai iš kitų frankofoniškųjų kraštų, žmonės, kurie privalo integruotis į Prancūzijos vidaus gyvenimą ir priimti jos pilietybę.

Priešingai, prancūzų, kaip užsienio kalbos FLE (*langue étrangère*), mokosi ne prancūzų tautybės žmonės ir dažniausiai užsienio kraštuose, už Prancūzijos ribų. Jos mokosi užsieniečiai profesiniais, diplomatiniais, kultūriniais, turistiniais, asmeniniais,

bet niekada vitališkai svarbiais integravimosi Prancūzijos visuomenėje tikslais. Be abejo, šių trijų prancūzų kalbos tipų mokymo metodikos skiriasi.

Europos Sąjungos ir JAV mokyklose prancūzų kalba dažnai mokoma ir (arba) dėstoma kaip trečioji (*la troisième seconde langue*) ar antroji kalba, po anglų ir ispanų. Šiuo statusu prancūzų kalbos mokosi nefrankofonai. Tas labai praverčia frankofonijos, kaip reiškinių, įsitvirtinimui pasaulyje.

Tose šalyse, kur prancūzų kalba yra oficialioji administracijos kalba, ji dėstoma ir (arba) mokoma kaip antroji kalba (*langue seconde*); ten, kur prancūzų kalba neturi oficialaus statuso, kaip, pavyzdžiui, JAV, Kolumbijoje, Jungtinėje Karalystėje ar Laose, ji dėstoma ir (arba) mokoma kaip užsienio kalba (FLE).

Tuose kraštuose, kur prancūzų kalba yra vienintelė oficialioji kalba, ji dėstoma ir (arba) mokoma nuo pat pirmųjų klasių iki viduriniųjų kaip antroji gimtoji FLS (*le français langue seconde*).

Pasižiūrėkime, ką kalba statistika: šiandien visame frankofonijos pasaulyje priskaičiuojama per 145 milijonų prancūzų kalbos besimokančių žmonių – visuose kalbos mokymo įstaigų sektoriuose ir visų kalbos tipų (prancūzų gimtosios, antrosios, užsienio kalbos). Dažniausiai domėjimasis kultūra prasideda nuo kalbos mokymosi. Apie 1960 m. pasaulyje buvo pastebėtas tam tikras prancūzų kalbos, kaip antrosios ir užsienio kalbos, mokymosi nuopulis. Dabar jis atrodo lyg ir pristabdytas. Šiandien jaučiamas ypatingas dėmesys prancūzų kalbai (kaip užsienio ir kaip antrajai ar pagrindinei kalbai) ir išaugęs jos besimokančiųjų skaičius tokiuose pasaulio kraštuose: Europoje (Suomijoje, Airijoje, Norvegijoje, Švedijoje, Austrijoje, Bulgarijoje ir t. t.), Artimuosiuose Rytuose (Egipte, Turkijoje, Izraelyje, Jungtiniuose Arabų Emiratuose ir t. t.) ir Amerikoje (Brazilijoje, Kolumbijoje, Peru, JAV, Kanadoje)⁸.

Kalbant apskritai apie dabartinę frankofonijos padėtį pasaulyje, džiuginantis faktas yra tas, kad sparčiai išaugo prancūzų kalbos besimokančiųjų skaičius Afrikoje, ypač Magrebo šalyse. Tunise, Maroke, Alžyre, nors ir kokios palankios, kartais net dirbtinai išpūstos, sąlygos sudaromos šalių suarabinimui, pastaruoju metu prancūzų kalbos besimokančiųjų moksleivių skaičius šiose šalyse padidėjo net 40 proc⁹. Vienas iš argumentų, padedančių suprasti, kodėl toks populiarus prancūzų kalbos, kaip užsienio kalbos, statusas pasaulyje, būtų toks: daugelis buvusių Prancūzijos kolonijų bei protektoratų išsaugojo stiprius kultūrinius, ekonominius ir politinius saitus su Prancūzija. Tai visų pirma tokios šalys kaip Libanas, Mauricijaus sala, Marokas, Tunisas, Kambodža, Laosas. Kituose kraštuose – Rytų Europoje, Lenkijoje ar Egipte, taip pat galima pastebėti palankias istorines prielaidas frankofonijos plėtrai. Jos pastebėtos dar Napoleono laikais, kai buvo užmegzti ypatingi ryšiai su šiais kraštais. Minėtų valstybių vyriausybės jau tais laikais įsipareigojo ir dabar tebevykdo švietimo sistemoje įvestas nuostatas mokyti prancūzų kalbos, kaip užsienio kalbos, visose mokymo įstaigose bei vartoti prancūzų kalbą, kaip tarptautinę kalbą tais atvejais, kai tose šalyse prancūzų kalba neturi darbo kalbos statuso.

8 Haut Conseil de la francophonie. *La francophonie dans le monde 2004-2005*. Larousse, 2006.

9 *Atlas mondial de la francophonie*. Autrement /francophonies/ RFI, 2006.

Kadangi prancūzų kalba yra dėstoma ir (arba) mokoma beveik visame pasaulyje kaip užsienio kalba, todėl tokia padėtis jai suteikia tarptautinės kalbos statusą bei teisę būti viena reikšmingiausių pasaulio kalbų, žinoma, po anglų.

7. Prancūzų kalba – gimtoji kalba

Gimtosios kalbos statusas yra bene pats svarbiausias kiekvienai kalbai, nes gimtoji kalba – tai pati pirmoji kalba, kurią vaikas išmoksta kūdikystėje. Tam tikrais atvejais, kai vaikas auga mišrioje šeimoje, kurioje abiejų tėvų gimtosios kalbos yra skirtingos, vaikas jas abi išmoksta vienu metu ir jos jam yra gimtosios. Toks atvejis vadinamas dvikalbyste.

Iš esmės, prancūzų gimtosios kalbos statuso sąvoka taikoma tik tiems žmonėms, kurie ja kalba Prancūzijoje (82 proc.), Kanadoje (23,2 proc.), Belgijoje (41 proc.), Šveicarijoje (18,4 proc.) ir Didžiojoje Monako kunigaikštystėje (58 proc.). Sudėjus visų šių šalių gimtąją prancūzų kalbančiųjų gyventojų skaičių, jis būtų per 75 milijonus¹⁰. O jeigu dar prie jų pridėtume tikruosius frankofonus Afrikoje (22 valstybėse), Antilų salose ir JAV (1,7 milijono), Okeanijoje, jų skaičius viršytų 100 milijonų prancūzakalbių, kuriems prancūzų kalba yra gimtoji.

8. Prancūzų kalba – vartojimo buityje kalba

Vartojimo buityje kalba yra toji kalba, kuria dažniausiai susikalbama kasdieniniame gyvenime, namuose, buityje, parduotuvėje, turguje ir t. t. Ji ne visada gali būti gimtoji kalba. Pavyzdžiui, mažų čiabuvių tautelių Afrikoje, Okeanijoje gimtoji kalba paprastai yra kokia nors reta, vietinė tarmė, o buityje, gatvėje, turguje bendraudami su kitais, paprastai kitų mažų tautelių atstovais, kurių gimtoji kalba yra viena iš daugelio vietinių tarmių, vietos gyventojai tarpusavyje kalbasi dar kita – vartojimo buityje, didžiąjai gyventojų daliai kasdienine, tarpusavio bendravimo, abiem pusėms suprantama kalba, pavyzdžiui, prancūzų, anglų, portugalų, arabų, kreolų, kinų ir t. t. Kitas prancūzų kalbos vartojimo buityje pavyzdys – Šiaurės Afrikoje, Magrebo šalyse, Luizianoje (JAV).

Išvados

Susipažinę su moksline literatūra apie frankofoniją (žr. bibliografijoje), priėjome prie išvados, kad:

- pasaulyje, neskaitant Prancūzijos metropolijos, yra 13 valstybių, kuriose tik vieningai prancūzų kalba turi oficialiosios kalbos statusą;
- 23 pasaulio šalyse prancūzų kalba turi oficialiosios kalbos statusą kartu su kuria nors kita pasaulio kalba, dažniausiai – anglų arba ispanų, portugalų, arabų;

- 6 šalyse (Alžyre, Andoroje, Maroke, Mauritanijoje, Tunise, Luizianoje (JAV) prancūzų kalba vartojama labai plačiai, nors ir neturi oficialaus juridinio kalbos statuso. Dažniausiai šiuose kraštuose ji yra buitinio kasdienio vartojimo, kultūros, mokslo kalba;
- 24 pasaulio šalyse prancūzų kalba, nors ir neturi oficialiosios kalbos statuso, tačiau yra plačiai vartojama, dažniausiai – tų šalių švietimo sistemoje kaip užsienio kalba arba (jei toji šalis yra Afrikos Sąjungos narė) kaip trečiosios darbo kalbos statusą turinti kalba;
- prancūzų kalba yra viena iš šešių oficialiųjų ir viena iš dviejų (kartu su anglų) darbo kalbų *Jungtinėse Tautose*;
- prancūzų kalba yra oficialioji, arba *darbo kalba*, daugelyje tarptautinių institucijų: *Europos Sąjungoje* (27 valstybėse) ir *Afrikos Sąjungoje* (53 valstybėse).

Suformuluotos įvairių kalbos statusų apibrėžtys. Statistiškai yra sunku, o gal net ir neįmanoma tiksliai apibrėžti *vartojimo buityje* kalbos statuso ribas.

Frankofonijos procesas vienokiu ar kitokiu prancūzų kalbos statusu tiesiogiai ir netiesiogiai daro įtaką daugiau nei trečdaliui visų planetos šalių. Šis reiškinys patvirtina teiginį, kad prancūzų kalba įsitvirtina pasaulyje pirmiausia kaip kultūros kalba, o vėliau jau visais kitais galimais kalbų statusais. Todėl darome prielaidą, kad ateityje prancūzų kalba turėtų oficialiai įgyti ir juridiskai įteisinti tarptautinį pasaulinės kultūros kalbos statusą.

Literatūra

- Année francophone internationale 2003*. Le point sur l'espace francophone, QIF, 2003.
- Argod-Dutard, F. (dir.). *Quelles perspectives pour la langue française? Histoire, enjeux et vitalité du français en France et dans la francophonie*. Presses universitaires de Rennes, 2003.
- Arnaud, S.; Guillou, M.; Salon, A. *Les Défis de la francophonie: pour une mondialisation humaniste*. Alpharès, 2005.
- Assia, D. *La disparition de la langue française*. Albin Michel, 2005.
- Atlas de la langue française*. Paris, 1995.
- Atlas des langues, L'origine et le développement des langues dans le monde*. Acropole, 2004.
- Atlas mondial de la francophonie*. Autrement / francophonies/ RFI, 2006.
- Calvet, L.-J. *Le marché aux langues. Les effets linguistiques de la mondialisation*. Plon, 2002.
- Calvet, L.-J. *L'Europe et ses langues*. Paris, 1993.
- Carroué, L. *Géographie de la mondialisation*. Colin, 2005.
- Certa, P. *Le Français d'aujourd'hui, une langue qui bouge*. J. Duvernet, col. France Info, 2007.
- Chaudenson, R.; Calvet, L.-J. (dir.). *Les langues dans l'espace francophone: de la coexistence au partenariat*. l'Harmattan, 2001.
- Cohen, M. *L'histoire d'une langue: le français*. Paris, 1973.
- Deniau, X. *La Francophonie*. PUF, „Que sais-je?“. Paris, 2001.
- Depecker, R. *Les mots de la francophonie*. Belin, 1990.
- Dictionnaire universel francophone*. Hachette: DUF, 1997.

- Dumont, P. *L'interlocuteur dans l'espace francophone*. L'Harmattan, 2001.
- Farandjis, S. *Philosophie de la Francophonie. Contribution au débat*. Paris-Montréal: L'Harmattan, 1999.
- Gas, V.; Leroux, F. Oū sont les francophones? 16/11/2004 Dernière mise à jour le 16/11/2004 à 17:04 TU.
- Haut Conseil de la francophonie. *La francophonie dans le monde 2004-2005*. Larousse, 2006.
- Laure, I. 6 7000 langues inégalement réparties. *Courrier International*. 2003, mars-mai.
- La Francophonie dans le monde 2002-2003*. OIF-Conseil consultatif, Larousse, Paris, juin 2003.
- Mayer, M. *Les laïcités en francophonie*. Bruxelles: Labor, 2005.
- Poissonnier, A.; Sourmia, G.; Le Goff, F. *L'Atlas mondial de la francophonie*. Paris: Autrement, 2006.
- Rossillon, Ph. (dir.). *Atlas de la langue française, col.* Paris: Bordas, 1995.
- Tétu, M. *Qu'est-ce que la francophonie?* Vanves: Hachette-Edicef, 1997.
- Valdman, A. *Le français hors de France*. édition Champion. Paris, 1979.
- Walter, H. *L'aventure des mots français venus d'ailleurs*. Livre de poche, 1999.
- Walter, H. *Le français dans tous les sens*. Paris: Robert Laffont, 1988.
- Vitkauskienė, V.; Samedy, V. *Notion de la Francophonie (avec une initiale majuscule), Language and culture: new challenges for the teachers of Europe*. Université de Vilnius, 2009.
- Wikipedia [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-08-09]. <<http://fr.wikipedia.org/>>.
- Wolton, D. *Demain la Francophonie*. Flammarion, 2006.

STATUSES OF THE FRENCH LANGUAGE IN THE WORLD

Vilhelmina Vitkauskienė

Vilnius University, Lithuania

Violeta Samedy

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The objective of this article is to make a sociolinguistic and descriptive analysis of the statuses of the French language in the world. We carried out a rich study of theoretical and historic works. Having presented the historic outline of the sociolinguistic phenomenon of the statuses of language as such and the statistical data, we made the descriptive analysis of the following statuses of French: that of the official language, the mother tongue, a language of teaching (of foreign language, second language), an international language, a language of employment, a language of culture, a language of daily usage.*

Definitions of all statuses of the French language are given. Statistically it is difficult, if not impossible, to specify boundaries of home language status. The process of francophonie in one or another status of the French language directly and indirectly influences more than one-third of all world countries. This phenomenon confirms the claim that the French language becomes a primary world's language of culture in all possible language statuses. Therefore,

we assume that in the future French language should officially acquire and legally validate international status of the language of the world culture.

Our analysis showed us that at the moment, the status of official language can be applied: in countries or in regions as well as in numerous international organizations, such as the European Union, by example. French appears among both working languages of the UNO, as well as all its agencies. The French language is one of three working languages of the African Union (52 member countries), and one of two working languages of the European Union (with English). In the countries where French acquired the status of the official language, the co-official language or the administrative language, it is taught as a second language; where French has no official status, it is taught as a foreign language or as a language of culture. In the context of current globalization French should acquire a new dominant status that of the language of the world culture.

Keywords: *employment language, foreign language, language status, language of culture, international language, multilingualism, official language, second language.*

Vilhelmina Vitkauskienė, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Prancūzų filologijos katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: kalbotyra, lyginamoji kalbotyra, leksikologija, leksikografija, užsienio kalbų mokymo didaktika, IT kalbų mokyme, frankofonija.

Vilhelmina Vitkauskienė, Vilnius University, Faculty of Philology, Department of French Philology, Associate Professor. Research interests: linguistics, comparative linguistics, lexicology, lexicography, didactics of teaching a foreign language, IT in language teaching, Francophonie.

Violeta Samedy, Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto Užsienio kalbų katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: užsienio kalbų mokymo didaktika, IT kalbų mokyme, frankofonija.

Violeta Samedy, Mykolas Romeris University, Institute of Humanities, Department of Foreign Languages, Lecturer. Research interests: didactics of teaching a foreign language, IT in language teaching, Francophonie.

